

Diana Dajnowicz-Piesiecka

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID: 0000-0003-1609-8463

d.dajnowicz-piesiecka@uwb.edu.pl

Handel dziką fauną w Unii Europejskiej – wybrane aspekty prawno-kryminologiczne*

Wstęp

Handel dziką fauną nie stanowi nowego problemu badawczego w obszarze zielonej kryminologii, jednak niewątpliwie jest to zagadnienie zyskujące na znaczeniu w kontekście ochrony środowiska i zwierząt. Handel dzikimi zwierzętami jest wręcz jednym z kluczowych wyzwań zielonej kryminologii, ponieważ bezpośrednio przyczynia się do zagrożenia wyginięciem wielu gatunków, degraduje bioróżnorodność oraz powoduje cierpienie zwierząt. Zjawisko obejmuje zarówno nielegalne transakcje żywymi zwierzętami, częściami ich ciał, a także pochodnymi (np. mięso, kość słoniowa, futra, skóry). Jest to problem o wieloaspektowym charakterze i chociaż unijne regulacje prawne mają na celu jego ograniczenie, proceder wciąż stanowi poważne wyzwanie dla organów ścigania krajów członkowskich Unii Europejskiej, jak też samej tej organizacji.

W niniejszym opracowaniu przeanalizowano wybrane prawne i kryminologiczne aspekty handlu dziką fauną na terenie UE, ze szczególnym uwzględnieniem regulacji unijnych, a także zagadnień dotyczących skali i dynamiki zmian tytułowego zjawiska oraz metod działania przestępców. Opracowanie porusza również kwestie związane z egzekwowaniem prawa oraz skutecznością mechanizmów wykrywania i przeciwdziałania przestępstwom przeciwko zagrożonym gatunkom zwierząt.

Jako że handel dziką fauną ma charakter transgraniczny, który wykracza poza granice UE, należy spojrzeć na niego przez pryzmat globalnych trendów i mechanizmów, które dostarczają szerszego kontekstu. Z tego powodu już na początku artykułu autorka odnosi się do zagranicznych ustaleń i stanu badań

* Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (wcześniej: Ministra Edukacji i Nauki) pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa”, nr projektu NdS/536259/2021/2021; kwota dofinansowania 379 155 zł; całkowita wartość projektu 379 155 zł.

w tym zakresie. Nielegalny handel dziką fauną i florą stanowi złożone zjawisko, którego skutki odczuwalne są w skali światowej. Rob White i Diane Heckenberg wskazują, że jest to znaczący proceder wśród działań składających się na przestępczość godzącą w środowisko. Generuje on szereg wyzwań związanych z egzekwowaniem prawa, a także tworzy przestrzeń do działań zorganizowanych grup przestępczych, które specjalizują się w przemyśle dzikich zwierząt i towarów pochodzących od nich, korzystając ze społeczno-ekonomicznych czynników ułatwiających czy wręcz napędzających ten rodzaj nielegalnego handlu (np. preferencje konsumenckie)¹.

Istotne badania dotyczące międzynarodowego handlu dziką fauną, analizujące zjawisko z perspektywy przestępczości zorganizowanej, prowadzone były przez Daana P. van Uhma, który opisał szlaki przemytu oraz uwypuklił znaczenie korupcji w handlu zagrożonymi gatunkami zwierząt. Badacz alarmował również o ogromnej skali przemytu dzikiej fauny, której wartość szacuje się na kwotę od 10 do 25 mld dolarów rocznie, co czyni ten proceder jednym z trzech najważniejszych nielegalnych sektorów gospodarki (obok handlu narkotykami i bronią). Wartość nielegalnego handlu w samej UE szacuje się na ok. 9,5 mld euro². Co więcej, rozwój transportu i technologii, a także brak kontroli granicznych wewnątrz strefy Schengen znacząco ułatwiają przemysł dzikiej fauny i oddziałują na globalne przepływy handlowe.

Z kolei Tanya Wyatt zwraca uwagę, że handel dzikimi zwierzętami, zarówno w formie żywych organizmów, jak też produktów odzwierzęcych (np. kości słoniowej, rogów nosorożców), osiąga ogromne rozmiary m.in. z tego względu, że w ostatnim czasie jednym z kluczowych miejsc prowadzenia tej działalności przestępczej stał się Internet. Z jednej strony przestrzeń wirtualna ułatwia przestępcom sprzedaż dzikich zwierząt, a z drugiej utrudnia identyfikowanie i ściganie przestępców z uwagi na różnorodne cyfrowe techniki ukrywania nielegalnych działań w przestrzeni wirtualnej³.

Uwagę należy zwrócić na ustalenia Olsztyńskiej Szkoły Ekokryminologii prowadzącej badania nad handlem dziką fauną pod kierownictwem prof. Wiesława Pływaczewskiego. Informuje on o dynamicznym wzroście przestępczości wobec dzikich gatunków, wskazując jednocześnie na wieloaspektowy charakter zjawiska i jego powiązania m.in. z kłusownictwem, zanieczyszczaniem środowiska, nielegalnym handlem odpadami, drewnem z chronionych gatunków drzew czy też nielegalnymi połowami ryb. Kryminolog wskazuje ponadto, że istnieją silne związki między problemem handlu dziką fauną a karczowaniem lasów, zabijaniem dzikich zwierząt, niszczeniem ich siedlisk oraz ociepleniem

¹ Zob. R. White, D. Heckenberg, *Green criminology. An introduction to the study of environmental harm*, Londyn 2014.

² D.P. Van Uhm, *The illegal wildlife trade. Studies of organized crime*, Cham 2016, s. 90.

³ T. Wyatt, *Wildlife trafficking a deconstruction of the crime, victims and offenders*, Londyn 2022, s. 31 i nast.

klimatu. Co więcej, handel chronionymi gatunkami fauny, w szczególności kością słoniową i rogami nosorożców, jest często powiązany z finansowaniem konfliktów zbrojnych oraz terroryzmu, co dodatkowo podnosi zagrożenie społeczne i środowiskowe związane z tym procederem⁴.

Z kolei Maciej Duda, należący do zespołu Olsztyńskiej Szkoły Ekokryminologii, podnosi, że przestępstwa związane z nielegalnym handlem gatunkami fauny i flory, mimo że stanowią poważne zagrożenie dla ochrony globalnego dziedzictwa naturalnego, często są bagatelizowane w porównaniu do innych form przestępczości transgranicznej. Lekceważące podejście organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości do przestępczości tego rodzaju pozwala się jej rozwijać, zwłaszcza w przestrzeni cyfrowej. Badacz wskazuje, że handel zagrożonymi gatunkami często odbywa się na platformach aukcyjnych online, forach dyskusyjnych i w tzw. darknecie, gdzie anonimowość transakcji ułatwia nielegalne działania⁵.

Zwalczanie nielegalnego obrotu dziką fauną utrudnia ponadto brak jednego profilu sprawców tego procederu, co punktuje Edyta Drzazga. Są bowiem wśród sprawców zarówno osoby angażujące się w obrót dziką fauną z ubóstwa, jak i takie, które parają się tą pracą równolegle do innych obowiązków z tego powodu, że udział w handlu dzikimi zwierzętami pozwala im eksploatować środowisko z małym ryzykiem ujawnienia ich nielegalnej działalności (dotyczy to np. traperów, którzy zajmują się pozyskiwaniem skór). Wśród uczestniczących w obrocie są też profesjonaliści będący specjalistycznie przygotowani i wyposażeni do przestępczej działalności, np. uzbrojone grupy polujące na afrykańskie nosorożce⁶. Ustalenia badaczki, zestawione z nieskutecznymi regulacjami wewnętrznymi, niedociągnięciami w odpowiednim wdrażaniu istniejących przepisów, niskim priorytetem tego procederu w organach ścigania oraz brakiem odpowiedniej wiedzy wśród prokuratorów i sędziów, obnażają powody niskiej skuteczności w egzekwowaniu prawa i walce z nielegalnym handlem zagrożonymi gatunkami zwierząt⁷.

Wybrane, przytoczone wnioski z badań ekokryminologicznych ukazują, jak skomplikowany i rozległy jest problem nielegalnego handlu zagrożonymi gatunkami zwierząt na skalę globalną, jednocześnie wskazując na potrzebę wprowadzenia skutecznych rozwiązań – i to nie tylko prawnych, lecz również technologicznych. Zwracają również uwagę na konieczność wzmocnienia me-

⁴ W. Plywaczewski, *Nielegalny rynek chronionych gatunków dzikiej fauny i flory. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie*, Szczytno 2016, s. 149 i nast.

⁵ M. Duda, *CITES crimes in Poland – causes, manifestations, counteracting*, „Studia Prawno-ustrojowe” 2021, nr 52, s. 73 i nast.

⁶ E. Drzazga, *Nielegalny obrót dziką fauną w świetle zielonej kryminologii*, [w:] B. Błońska, W. Gogłóza, W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst (red.), *Sprawiedliwość dla zwierząt*, Warszawa 2017, s. 100–101.

⁷ Eadem, *Crime control of illegal wildlife trade in Poland*, „International Journal of Business and Applied Social Science” 2024, vol. 10, z. 7, s. 4.

chanizmów kontrolnych, egzekwowania przepisów oraz zwiększenia świadomości społecznej w celu przeciwdziałania temu procederowi.

Powyższe prowadzi do wniosku, że istnieje potrzeba analizy wybranych aspektów prawnych i kryminologicznych przedmiotowego zjawiska z perspektywy UE, ponieważ stanowi ona kluczową rolę w nielegalnym obrocie dziką fauną – jest zarówno rynkiem docelowym, jak i szlakiem tranzytowym. Taka analiza pomoże lepiej zrozumieć istotę tego rodzaju działalności przestępczej, mechanizmy postępowania grup przestępczych oraz skuteczność wdrażania regulacji w ramach unijnych struktur prawnych, co jest potrzebne dla zaproponowania efektywniejszych narzędzi przeciwdziałania temu zjawisku.

Wybrane prawne aspekty handlu dziką fauną w UE

Handel dziką fauną i florą w UE jest regulowany przez szereg przepisów mających na celu ochronę zagrożonych gatunków oraz zapobieganie ich nielegalnemu obrotowi. Kluczowym aktem prawnym jest Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (CITES), znana również jako Konwencja waszyngtońska⁸. Jest międzynarodowym porozumieniem zawartym w celu zapewnienia, że międzynarodowy handel dzikimi zwierzętami i roślinami nie zagrozi przetrwaniu tych gatunków. CITES została przyjęta na poziomie międzynarodowym, a UE oraz jej państwa członkowskie są stronami konwencji. Określa ona różne stopnie reglamentacji dla różnych gatunków roślin i zwierząt, które wymieniono i pogrupowano w załącznikach do konwencji. W załączniku I ujęto gatunki zagrożone wyginięciem, którym grozi bezpośrednie niebezpieczeństwo z powodu handlu, w związku z czym handel nimi jest zasadniczo zakazany, z wyjątkiem szczególnych przypadków, np. badań naukowych. Załącznik II obejmuje gatunki, które nie są bezpośrednio zagrożone wyginięciem, ale mogą się nim stać, jeśli obrót nimi nie będzie kontrolowany. Natomiast załącznik III wymienia gatunki chronione w przynajmniej jednym kraju, który niejako zwraca się do innych państw o pomoc w kontrolowaniu handlu nimi (handel nimi jest mniej restrykcyjny niż w przypadku załączników I i II, lecz wciąż wymaga odpowiednich zezwoleń).

W UE przepisy wynikające z konwencji CITES są implementowane i egzekwowane poprzez rozporządzenia. Jednym z nich jest rozporządzenie Rady (WE) nr 338/97 dotyczące ochrony dzikiej fauny i flory poprzez regulację han-

⁸ Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r. (Dz.U. z 1991 r., Nr 27, poz. 112 z późn. zm.).

dlu nimi⁹. Celem rozporządzenia jest zagwarantowanie, że handel dzikimi zwierzętami, roślinami, oraz produktami z nich pochodzącymi nie zagrazi przetrwaniu gatunków, zwłaszcza tych, które są narażone na wyginięcie. Wskazane rozporządzenie zawiera przepisy dotyczące importu, eksportu, ponownego eksportu, oraz tranzytu dzikich zwierząt i roślin zagrożonych wyginięciem. Zgodnie z rozporządzeniem handel gatunkami objętymi ochroną wymaga specjalnych zezwoleń lub świadectw, co dotyczy zarówno żywych okazów, jak i produktów pochodnych. Gatunki objęte ochroną są wymienione w załącznikach A, B, C i D. Każdy załącznik obejmuje inny poziom ochrony, zależnie od stopnia zagrożenia poszczególnych gatunków. Najszerszą ochroną objęte są gatunki wymienione w załączniku A. W załączniku B wymieniono gatunki, które mogą być zagrożone, jeśli handel nimi nie zostanie ściśle uregulowany. Załącznik C obejmuje ochroną gatunki, które są chronione w co najmniej jednym państwie, które wniosło o ich ochronę (handel nimi wymaga monitorowania i zezwoleń). Natomiast załącznik D dotyczy gatunków, których import do UE jest monitorowany z powodu potencjalnego wzrostu handlu nimi, lecz same w sobie nie są objęte ścisłą ochroną. Państwa członkowskie UE są zobowiązane do przestrzegania i egzekwowania przepisów rozporządzenia, co oznacza wprowadzenie sankcji za nielegalny handel gatunkami chronionymi.

Ważne uregulowania dotyczące handlu dziką fauną w UE zawiera rozporządzenie Komisji (WE) nr 865/2006¹⁰, które ustanawia szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 338/97. Postanowienia tego rozporządzenia mają na celu ujednolicenie i uproszczenie procedur związanych z kontrolą i monitorowaniem handlu zagrożonymi gatunkami. Rozporządzenie określa szczegółowe zasady dotyczące wydawania, cofania i stosowania zezwoleń oraz świadectw wymaganych w handlu dzikimi zwierzętami i roślinami. W celu umożliwienia monitorowania i kontrolowania transakcji gatunkami objętymi ochroną w rozporządzeniu określono także zasady prowadzenia rejestrów oraz dokumentacji handlu dziką fauną. Sprecyzowano w nim również wymagania, które muszą zostać spełnione podczas przewozu i tranzytu okazów objętych ochroną oraz ustalono zasady dotyczące hodowli zagrożonych gatunków w niewoli oraz sztucznej reprodukcji, co ma wzmacniać kontrolę fałszywych deklaracji dotyczących pochodzenia okazów. Dokument wprowadza ponadto reguły znakowania zwierząt (np. poprzez mikroczipy) w celu ich identyfikacji i monitorowania legalności handlu nimi. Postanowienia tego aktu prawnego

⁹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 338/97 z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi (Dz.U. UE L z 1997 r., Nr 61, s. 1 z późn. zm.).

¹⁰ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 865/2006 z dnia 4 maja 2006 r. ustanawiające przepisy wykonawcze do rozporządzenia Rady (WE) nr 338/97 w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi (Dz.U. UE L z 2006 r., Nr 166, s. 1 z późn. zm.).

służyć mają harmonizacji działań na poziomie unijnym i zapewnieniu, że wszystkie państwa członkowskie działać będą na podstawie tych samych zasad w zakresie kontroli handlu dzikimi gatunkami.

W kontekście rzeczzonego zagadnienia warto odnieść się również do aktów prawa, które bezpośrednio nie dotyczą nielegalnego handlu dzikimi okazami, jednak w sposób pośredni obejmują ten problem. Pierwszym z nich jest tzw. dyrektywa siedliskowa¹¹. Jest to kluczowy element polityki ochrony przyrody w UE, ponieważ poprzez tworzenie sieci obszarów chronionych Natura 2000 kształtuje zakres tej ochrony. Obszary chronione mają zapewniać odpowiednie warunki do przetrwania cennych i zagrożonych gatunków oraz ich siedlisk. Eksploatacja dzikiej fauny na obszarach chronionych jest ograniczona, co w konsekwencji oddziałuje na handel gatunkami dzikich zwierząt.

Również tzw. dyrektywa ptasia¹² ma wpływ na walkę z nielegalnym handlem dziką fauną, szczególnie w odniesieniu do ptaków. Dyrektywa zapewnia ścisłą ochronę wszystkim gatunkom dzikiego ptactwa naturalnie występującego na terenie UE (obejmując ochroną zarówno ptaki, jak i ich siedliska). W szczególności zobowiązuje państwa członkowskie do podejmowania środków przeciwdziałania zjawiskom czy czynnikom, które mogą wpływać na liczebność ptactwa, co dotyczy się również nielegalnego handlu dzikimi ptakami.

Z kolei dyrektywa 2008/99/WE w sprawie ochrony środowiska poprzez prawo karne¹³ wprowadza ramy prawne ochrony środowiska w UE poprzez penalizację niektórych działań mających negatywny wpływ na przyrodę. Dyrektywa 2008/99/WE odnosi się bezpośrednio do nielegalnego handlu dzikimi okazami w art. 3 lit. g, zgodnie z którym państwa członkowskie zapewnić mają, by w ich krajowym porządku prawnym za przestępstwo uznawać „handel okazami chronionych gatunków dzikiej fauny lub flory, ich częściami lub pochodnymi, z wyjątkiem przypadków, gdy postępowanie takie dotyczy nieznaczej liczby takich okazów i ma nieznaczący wpływ na zachowanie gatunków”.

Warto wspomnieć również o strategii UE w zakresie różnorodności biologicznej do 2030 r.¹⁴ Choć dokument ten nie jest aktem prawnym, oddziałuje na obrót dzikimi zwierzętami w UE poprzez wyznaczenie kluczowych celów i zadań zmierzających do ochrony bioróżnorodności. Handel dzikimi zwierzę-

¹¹ Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz.U. UE L z 1992 r., Nr 206, s. 7 z późn. zm.).

¹² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (wersja ujednolicona) (Dz.U. UE L z 2010 r., Nr 20, s. 7 z późn. zm.).

¹³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/99/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie ochrony środowiska poprzez prawo karne (Dz.U. UE L z 2008 r., Nr 328, s. 28).

¹⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0380> (data dostępu: 10.09.2024).

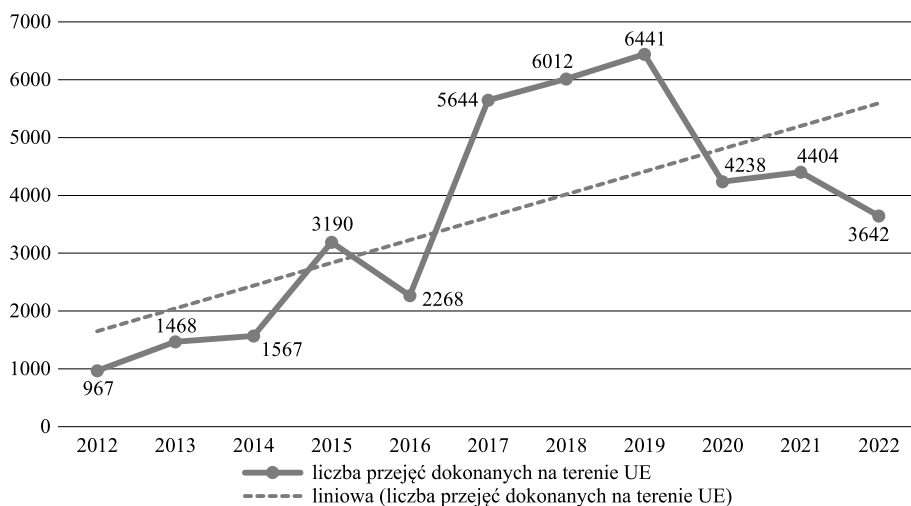
tami ma bezpośredni wpływ na różnorodność biologiczną, ponieważ prowadzi do wyginięcia wielu gatunków, degradacji ekosystemów i zaburzenia równowagi ekologicznej. W myśl strategii nielegalny handel gatunkami zagrożonymi jest więc wysoce szkodliwy i wymagający zwalczania. UE zakłada działania zmierzające do zatrzymania utraty bioróżnorodności i przywrócenia zniszczonych ekosystemów, a także wzmocnienia ochrony zagrożonych gatunków, w tym tych, które są atrakcyjnym przedmiotem nielegalnego handlu. Stawia na ścisłą ochronę gatunków, edukację społeczną, międzynarodową współpracę i zrównoważony rozwój, wpływając w ten sposób na ograniczanie nielegalnego handlu dziką fauną w UE oraz globalnie.

Wybrane kryminologiczne aspekty handlu dziką fauną w UE

W kontekście badań dotyczących nielegalnego handlu dziką fauną istotne znaczenie mają szczegółowe dane dotyczące konfiskat na terenie UE. Dane o dokonanych przez służby przejściach nielegalnie przewożonych okazów zwierząt albo ich ciał, części ciał lub produktów pochodzących od zwierząt, państwa członkowskie UE zgłaszają do bazy EU-TWIX (ang. *European Union Trade in Wildlife Information eXchange*). Informacje z niej pochodzące pozwoliły na przeprowadzenie analizy wybranych kryminologicznych aspektów nielegalnego handlu zagrożonymi gatunkami w poszczególnych okresach i państwach członkowskich UE. W opracowaniu posłużono się danymi, które obejmują lata 2012–2022. Choć w Internecie¹⁵ dostępne są również informacje dotyczące wcześniejszych lat, tj. 2007–2011, mają one charakter zbiorczy i obejmują cały 5-letni okres, co uniemożliwia wyselekcjonowanie danych dla każdego roku z osobna. W związku z tym analiza obejmująca lata przed 2012 r. nie pozwala na porównanie i interpretację trendów rocznych w sposób, jaki możliwy jest w odniesieniu do danych z późniejszych lat.

Wykres 1 przedstawia dane liczbowe dotyczące przejęć zgłoszonych przez państwa członkowskie UE, które miały miejsce zarówno na zewnętrznych granicach UE (w centralach pocztowych, na lotniskach, w portach morskich, na przejściach granicznych), jak i wewnątrz państw UE (np. w prywatnych lokalach, na rynkach, w sklepach, domach aukcyjnych itp.) w latach 2012–2022.

¹⁵ V. Mundy-Taylor, *Illegal wildlife trade and the European Union. An analysis of EU-TWIX seizure data for the period 2007–2011*, Bruksela 2013, <https://circabc.europa.eu/ui/group/3f466d71-92a7-49eb-9c63-6cb0fadf29dc/library/fdd8ae72-0240-4cec-a8a1-85ca9bbcea2f/details> (data dostępu: 10.09.2024).

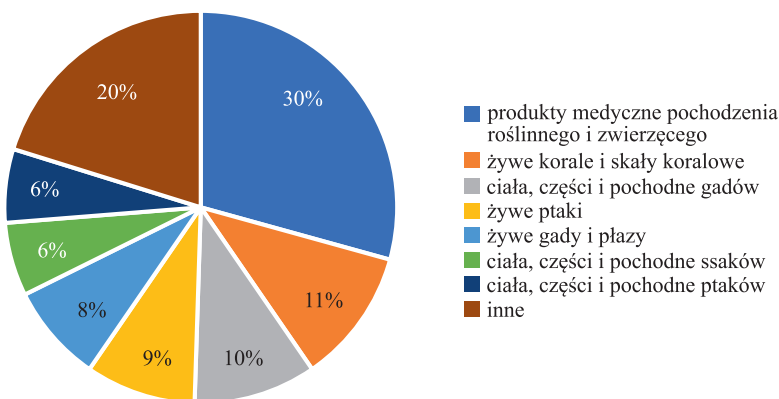
Wykres 1. Liczba przejęć aktów nielegalnego handlu gatunkami CITES zgłoszona przez państwa członkowskie UE w latach 2012–2022 do bazy EU-TWIX

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z bazy EU-TWIX dotyczących przejęć aktów nielegalnego handlu dziką fauną i florą, <https://circabc.europa.eu/ui/group/3f466d71-92a7-49eb-9c63-6cb0fadf29dc/library/ba78dd31-b81d-4d0b-afaa-dc8b9a8d870e> (data dostępu: 10.09.2024).

Na podstawie wykresu 1 można sformułować kilka wniosków dotyczących nielegalnego handlu dziką fauną i florą w UE w latach 2012–2022. Po pierwsze, liczba przejęć na przestrzeni lat wykazuje wzrost – w 2012 r. odnotowano 967 przejęć, podczas gdy w 2019 r. liczba ta osiągnęła swoje maksimum, a mianowicie 6441 przejęć. Liczby te prowadzą do przekonania, że w analizowanym okresie z jednej strony zwiększyć się mogła aktywność organów ścigania, a z drugiej, że zintensyfikował się nielegalny handel dziką fauną i florą skutkujący większą liczbą interwencji. Po drugie, trzeba wskazać, że po osiągnięciu szczytu w 2019 r. w kolejnych latach (2020–2022) nastąpił spadek liczby przejęć. W 2020 r. liczba ta wyniosła 4238, w 2021 r. nieznacznie wzrosła do 4404, a w 2022 r. zmniejszyła się do 3642. Taki stan rzeczy wynikał z szeregu ograniczeń spowodowanych pandemią COVID-19, które wpłynęły na zmniejszenie handlu transgranicznego, jak również na możliwości wykrywcze organów ścigania. Po trzecie, w 2017 r. odnotowano rekordowy wzrost liczby przejęć, których liczba wyniosła 5644, stanowiąc ponad dwukrotny wzrost w porównaniu do 2016 r. Jednym z tego powodów był odnotowany w 2017 r. znaczący wzrost przejęć drewna, zwłaszcza gatunków z rodzaju *Dalbergia* (drzewo różane), co wynikało z wpisania wszystkich gatunków *Dalbergia* spp. na listę CITES w załączniku II¹⁶.

¹⁶ H. Shiraishi, *Overview of seizures of CITES-listed wildlife in the European Union in 2017*, Bruksela 2019, s. 11, <https://circabc.europa.eu/ui/group/3f466d71-92a7-49eb-9c63-6cb0fadf29dc/library/5b512acf-d09e-4899-87f9-274bca5f20c8/details> (data dostępu: 10.09.2024).

Z przedstawionych na wykresie 1 danych wynika, że problem handlu dziką fauną w UE w latach 2012–2022 charakteryzował się zarówno okresami dynamicznego wzrostu, jak i znaczącymi spadkami. Było to prawdopodobnie wynikiem zmiennej intensywności egzekwowania prawa w poszczególnych państwach członkowskich UE, a także zmian w przepisach i różnic w krajowych systemach ścigania sprawców przestępstw i stosowania prawa. Co więcej, na zmiany wpłynęły również globalne wydarzenia oddziałujące na przestępczość zorganizowaną np. pandemia COVID-19. W ostatnich latach obserwuje się spadek liczby przejęć, jednak wciąż pozostaje ona na relatywnie wysokim poziomie.

Wykres 2. Główne grupy zwierząt i przedmiotów przejętych przez służby w 2022 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z bazy EU-TWIX dotyczących przejęć aktów nielegalnego handlu dziką fauną i florą w 2022 r., <https://circabc.europa.eu/ui/group/3f466d71-92a7-49eb-9c63-6cb0fadf29dc/library/55ffe977-b6ad-49c1-a535-e3a2c69da446/details> (data dostępu: 10.09.2024).

Na podstawie danych zawartych na wykresie 2 można stwierdzić, że w 2022 r. przejęcia towarów związanych z nielegalnym handlem dziką fauną i florą były zdominowane przez produkty medyczne pochodzenia roślinnego i zwierzęcego, które stanowiły 29% wszystkich zgłoszonych przez służby przypadków. Ta kategoria obejmowała zarówno produkty lecznicze, jak i suplementy diety oraz kosmetyki. Istotnym towarem konfiskowanym były również żywe koralie i skały koralowe, które stanowiły 11% przejęć. Przejęcia związane z ciałami, ich częściami i pochodnymi gadów wyniosły 10%, natomiast żywe ptaki oraz gady i płazy stanowiły odpowiednio 9% i 8% przejęć. Przejęcia ciał, ich części i pochodnych ssaków stanowiły 6% wszystkich zgłoszonych przypadków i tyle samo procent przejęć dotyczyło ciał, ich części i pochodnych ptaków. Przytoczone dane świadczą o dominacji produktów medycznych w nielegalnym handlu oraz o dużym problemie związanym z przemysłem koralu, co wymaga intensyfikacji działań kontrolnych w tych obszarach.

Ponadto warto wskazać, jakie elementy składały się na kategorię „Inne”, do której zakwalifikowano aż 20% przejętych przez służby okazów dzikiej fauny i flory. Były to:

1. kość słoniowa (4%),
2. ciała, części i pochodne bezkręgowców (4%),
3. żywe rośliny (3%),
4. żywe ssaki (2%),
5. kawior (1%),
6. żywe węgorze (1%),
7. części roślin i pochodne (1%),
8. ciała, części i pochodne ryb (<1%),
9. drewno i produkty z drewna (w tym następujące rodzaje produktów: produkty z drewna, rzeźby w drewnie, kłody, forniry i tarcica; <1%),
10. kość słoniowa (inne; <1%),
11. żywe bezkręgowce (<1%),
12. części koralowców i ich pochodne (<1%),
13. jaja ptasie (<1%),
14. ciała, części i pochodne węgorzy (<1%),
15. żywe ryby (<1%),
16. jaja gadów (<1%).

Większość zwierząt i roślin oraz ich pochodnych, stanowiących przedmiot nielegalnego handlu, pochodziło w 2022 r. spoza UE – miejscem pochodzenia 91% przypadków nielegalnych przesyłek fauny były kraje spoza UE, a zaledwie 9% pochodziło z państw członkowskich Unii. Najistotniejszym eksporterem w 2022 r. była Tajlandia, z której pochodziło 19% wszystkich zajętych przesyłek. Jednym z najważniejszych krajów pochodzenia przesyłek były również Stany Zjednoczone (11% przejętych przesyłek w 2022 r.). Ponadto wśród innych państw pochodzenia nielegalnie sprzedawanych zwierząt, roślin i ich pochodnych należy wymienić także Wietnam (5% zajętych przesyłek), Indonezję oraz Turcję¹⁷.

Głównymi odbiorcami nielegalnych przesyłek fauny w UE są natomiast Niemcy, Holandia, Francja, Dania i Belgia – w 2022 r. te pięć krajów odpowiadało za 73% wszystkich zajętych przesyłek kierowanych do UE. W przypadku państw spoza UE to Stany Zjednoczone odgrywają kluczową rolę, aczkolwiek również Wielka Brytania, Maroko, Kanada i Chiny stanowią istotne rynki docelowe¹⁸.

Najczęstszymi miejscami konfiskat, jednocześnie kluczowymi punktami dla całego procederu nielegalnego handlu fauną, są centra pocztowe i lotniska. Zgodnie z informacjami pochodzącymi od państw członkowskich UE w 2022 r.

¹⁷ Komisja Europejska, *Overview of seizures of CITES-listed wildlife in the European Union in 2022*, Bruksela 2024, s. 13–14, <https://circabc.europa.eu/ui/group/3f466d71-92a7-49eb-9c63-6cb0fadf29dc/library/55ffe977-b6ad-49c1-a535-e3a2c69da446/details> (data dostępu: 10.09.2024).

¹⁸ Ibidem, s. 15.

aż 36% wszystkich zarejestrowanych przejęć nielegalnych przesyłek zawierających okazy chronionych zwierząt, roślin bądź przedmiotów od nich pochodzących miało miejsce w centrach pocztowych, w tym zwłaszcza mieszczących się na lotniskach. Doskonale ilustruje to przykład Niemiec, gdzie największą liczbę konfiskat odnotowuje się w centrach pocztowych na lotniskach we Frankfurcie nad Menem oraz w Lipsku. Chociaż głównym sposobem transportu są przesyłki lotnicze, nielegalny przewóz fauny i flory odbywa się także transportem pasażerskim.

Głównymi metodami ujawniania nielegalnego handlu zwierzętami i roślinami podlegającymi ochronie są rutynowe kontrole oraz rutynowe weryfikacje dokumentów celnych¹⁹. Co ważne, to może wskazywać na dużą ciemną liczbę przestępstw omawianego rodzaju. Skoro bowiem większość konfiskat przeprowadza się w wyniku rutynowych kontroli, wykrywane są one przypadkowo, bez wcześniejszych informacji czy podejrzeń. Wydaje się zatem, że liczba przypadków, które mogą pozostać niewykryte, jest wysoka. Wykrywanie przestępstw na podstawie losowych kontroli zwykle świadczy o tym, że system monitorowania jest ograniczony – skoro konfiskaty są wynikiem jedynie fragmentarycznych kontroli, można założyć, że skala nielegalnego handlu fauną jest znacznie większa niż wynika to z oficjalnych statystyk.

Podsumowanie

Handel dziką fauną staje się coraz większym problemem w zakresie ochrony środowiska i różnorodności biologicznej. Dotyczy nie tylko żywych zwierząt, ale również zwierzęcych ciał, ich części oraz pochodnych, jak np. kość słoniowa czy skóry.

UE wprowadziła szereg regulacji mających na celu ograniczenie nielegalnego handlu gatunkami chronionymi, za punkt wyjścia traktując postanowienia zawarte w konwencji waszyngtońskiej. Kluczowe akty prawne, w tym rozporządzenie Rady (WE) nr 338/97 oraz rozporządzenie Komisji (WE) nr 865/2006, regulują handel dzikimi zwierzętami i roślinami, zapewniając ochronę najbardziej zagrożonym gatunkom poprzez kontrolę i reglamentację obrotu nimi. Mimo to egzekwowanie tych regulacji w praktyce okazuje się trudne, ponieważ handel dziką fauną jest związany z działalnością zorganizowanych grup przestępczych. Dodatkowe utrudnienia wiążą się z niedostatecznym zaangażowaniem organów ścigania, które część przestępstw wykrywają podczas przypadkowych, rutynowych kontroli. Sytuację dodatkowo komplikuje rozwój handlu online, w tym w tzw. darknecie, który umożliwia anonimową sprzedaż i anonimowe kupno zagrożonych gatunków.

¹⁹ Ibidem, s. 17.

Nielegalny handel dziką fauną w UE jest dynamiczny i obejmuje różnorodne formy przestępstw. Dane z lat 2012–2022 wskazują na wzrost liczby przejęć towarów będących przedmiotem nielegalnego handlu dziką fauną i florą, przy czym w 2019 r. odnotowano rekordową liczbę 6441 przejęć. Po wybuchu pandemii COVID-19 liczba przejęć zmalała, co można przypisać ograniczeniom w handlu międzynarodowym.

Poczynione ustalenia przekonują, że handel dziką fauną w UE jest złożonym problemem wymagającym wielopłaszczyznowego podejścia badawczego. W celu poprawy skuteczności przeciwdziałania temu procederowi rozważenia wymaga przeorientowanie metod jego wykrywania, czemu pomóc może rozwój technologii monitorowania tego rodzaju przestępstw, jak również międzynarodowej współpracy i nadania mu większego priorytetu wśród organów ścigania. Jednocześnie należy podkreślić, że podjęty temat wymaga dalszych, pogłębionych badań, natomiast prezentowane wnioski stanowią zaledwie punkt wyjścia do szerszej dyskusji i zachęcają do kontynuowania analiz w przyszłych pracach naukowych.

Wykaz literatury

- Drzazga E., *Crime control of illegal wildlife trade in Poland*, „International Journal of Business and Applied Social Science” 2024, vol. 10, z. 7.
- Drzazga E., *Nielegalny obrót dziką fauną w świetle zielonej kryminologii*, [w:] B. Błońska, W. Gogłóza, W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst (red.), *Sprawiedliwość dla zwierząt*, Wyd. INP PAN, Warszawa 2017.
- Duda M., *CITES crimes in Poland – causes, manifestations, counteracting*, „Studia Prawnoustrojowe” 2021, nr 52.
- Komisja Europejska, *Overview of seizures of CITES-listed wildlife in the European Union in 2022*, Bruksela 2024, <https://circabc.europa.eu/ui/group/3f466d71-92a7-49eb-9c63-6cb0fadf29dc/library/55ffe977-b6ad-49c1-a535-e3a2c69da446/details>.
- Komisja Europejska, *Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0380>.
- Mundy-Taylor V., *Illegal wildlife trade and the European Union. An analysis of EU-TWIX seizure data for the period 2007–2011*, Bruksela 2013, <https://circabc.europa.eu/ui/group/3f466d71-92a7-49eb-9c63-6cb0fadf29dc/library/fdd8ae72-0240-4cec-a8a1-85ca9bbcea2f/details>.
- Pływaczewski W., *Nielegalny rynek chronionych gatunków dzikiej fauny i flory. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie*, Wyd. WSPol, Szcztyno 2016.
- Shiraishi H., *Overview of seizures of CITES-listed wildlife in the European Union in 2017*, Bruksela 2019, <https://circabc.europa.eu/ui/group/3f466d71-92a7-49eb-9c63-6cb0fadf29dc/library/5b512acf-d09e-4899-87f9-274bca5f20c8/details>.
- Van Uhm D.P., *The illegal wildlife trade. Studies of organized crime*, Springer, Cham 2016.
- White R., Heckenberg D., *Green criminology. An introduction to the study of environmental harm*, Routledge, Londyn 2014.
- Wyatt T., *Wildlife trafficking a deconstruction of the crime, victims and offenders*, Palgrave Macmillan, Londyn 2022.

Summary

The trade in wild fauna in the European Union – selected legal and criminological aspects

Keywords: criminology, wildlife, animal protection, CITES, organised crime, European Union, trade in endangered species.

The trade in wildlife in the European Union poses significant environmental protection and biodiversity challenges. It involves the illegal trade of live animals and their parts, leading to the threat of extinction for many species. Despite EU legal regulations, this issue remains challenging for law enforcement agencies in member states. The aim of this article is to analyse selected legal and criminological aspects of this phenomenon, including EU regulations, the trade scale, and crime detection methods. The article also addresses issues related to law enforcement and combating illegal wildlife trade. The international context highlights the EU's role as a target market and a transit route. Research shows that the number of illegal goods seizures in the EU increased in 2019, with a dominance of medicinal products (of animal and plant origin). The rise of online trade, including in the darknet, further complicates efforts to combat crime. To effectively counter this practice, better monitoring tools, intensified control measures, and more effective enforcement of regulations are needed.

